

OSMANLI ARAŒTIRMALARI
XVI

NeŒir Heyeti - Editorial Board
Halil İNALCIK - Nejat GÖYÜNÇ
Heath W. LOWRY - İsmail ERÜNSAL
Klaus KREISER - A. Atilla ŒENTÜRK

THE JOURNAL OF OTTOMAN STUDIES
XVI

Sahibi: **ENDERUN KİTABEVİ** adına İsmail ÖZDOĞAN

Tel.: (0212) 518 26 09

Yazı İşleri Sorumlusu: Nejat GÖYÜNÇ

Adres: İmam Hüsnü Çıkmazı 35/3, 81130 Üsküdar - İST.

Tel.: (0216) 333 91 16

Dizgi: İlhami SORKUN

Tel.: (0212) 511 04 26 - 62

Basıldığı Yer: FATİH OFSET

Tel.: (0212) 501 28 23

Adres: **ENDERUN KİTABEVİ**, Beyaz Saray No. 46, 34490 Beyazıt - İST.

---

alınmıştır.

Çalışmanın ekler kısmında (s. 271-298) Darwiş'in seçilmiş matem şiirlerinin Almancaya çevirisi yer almıştır. Bibliyografya (s. 299-318), isim indeksi (s. 319-320), şiir indeksi (s. 321-325) çalışmanın sonunda yer almıştır.

Hashhash'ın bu çalışmayı okuyucuya Mahmut Darwiş'in şiirlerindeki ölüm ve matem konusunu aktarırken, bu arada Filistin davasının başlangıçtan günümüze kadar hangi merhalelerden geçtiğini, ne tür bir acı ve ızdırıp, işkence ve soykırıma tabii tutulduğunu etkileyici bir şekilde ortaya koymuştur. Filistin edebiyatı hakkında okuyucuya geniş bir bilgi aktaran bu çalışma "vatan" kavramının önemini ve uğurda verilen mücadelenin boyutlarını aktarmıştır.

Mehmet Akif Ersoy'un *Safahat'*ında yer alan:

"Sahipsiz olan memleketin batması haktır;
Sen sahip olursan bu vatan batmıyacaktır."

mısralarında ifadesini bulan düşünce Darwiş'in şiirlerinde de kendisini göstermiştir.

Yılmaz KOÇ

Nicolas VATIN, *L'Ordre de Saint - Jean de Jerusalem, l'Empire ottoman et la Méditerranée orientale entre les deux sièges de Rhodes (1480 - 1522)*, Collection Turcica, Peeters - Paris, 1994, XVI+571 s.

İki kuşatma arasında (1480-1522) Rodos adasının durumunu, Doğu Akdeniz'deki siyasal gelişmeleri, Osmanlı İmparatorluğu ile Şövalyeler ve Avrupa ülkeleri arasındaki diplomatik ilişkileri ve bu bağlamda Sultan Cem olayını ayrıntılı olarak ele alan bu araştırma, kullanılan kaynaklar, ele alınan sorunlar, yapılan çözümlenmeler, varılan sonuçlar açısından dikkati çekmektedir. Eser, girişten sonra üç ana bölüme ayrılmış bulunmakta, genel bir sonuç, ekler, bibliyografya ile tamamlanmaktadır. Ayrıca Rodos ve çevresindeki adalarla Doğu Akdeniz'i gösteren iki harita ve şehrin bir planı da metin içinde yer almaktadır. Öncelikle araştırıcının kullandığı arşiv malzemesine, başvurduğu kaynak ve eserlere kısaca değinmek gerekir. Malta Ulusal Kitaplığındaki Rodos şövalyelerine ait belgelerle İstan-

bul Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi'nde bulunan malzeme, araştırmanın çatısını oluşturmaktadır. Bunun yanında Doğu ve Batı tarihleri, seyahatnameler, ele alınan konular üzerinde gerek Türkiye, gerek Avrupa'da yapılmış olan incelemeler de taranmış, gözden geçirilmiştir. Böyle zengin bir kaynakçanın ışığında, sınırları 1480-1522 olarak çizilen dönemin ayrıntılı bir tablosu ortaya çıkmış bulunmaktadır. Burada, araştırmanın bütünlüğü içinde yer alan konular üzerinde varılan sonuçlara kısaca değinmenin yerinde olacağı kanısındayız:

1. Adanın coğrafi konumu, nüfus yapısı, sosyal, ekonomik durumu ve ticari durumu:

Ege Denizi'nin güneyinde yer alan on iki ada Güney Sporatlar olarak nitelendirilmekte ve Rodos bu takımadalarının merkezi konumunda bulunmaktadır. Rodos, tarih boyunca Anadolu, Suriye, Mısır arasında bir kavşak noktası ödevi görmüş ve şövalyelerin 1309 yılında buraya yerleşmeleri adanın önemini daha da arttırmıştır. Nitekim, Akkâ'nın Müslümanlarca geri alınmasından (1291) sonra Kıbrıs'a geçen Saint-Jean Şövalyeleri kendileri için daha uygun bir yurt aramaya koyulurlarken Rodos'u seçmişlerdi. 1309'da adaya çıkan Şövalyeler Grand Maestro seçtikleri Fulco de Villaret (1309-1319) yönetiminde bir Tarikat devleti kurmuşlardı.¹ Daha sonra Rodos'un çevresindeki adalara da yerleşen Şövalyeler, Hıristiyan Avrupa'nın Doğu Akdeniz'de ileri karakolu ve kalesi ödevini görmüşlerdir. Şövalyeler, Latin donanmasıyla birlikte savundukları Aşağı İzmir'e de yerleşerek (1344-1402) Anadolu kıyılarında bir köprü başı tutmuşlardı. 1415'de Bodrum'a yerleşmelerine Çelebi Mehmet tarafından izin verilen Şövalyeler, burada günümüzde bile ayakta duran müstahkem bir kale yapmışlardı. Yalnız Bodrum'da değil, ele geçirdikleri bütün yerlerde oldukça sağlam sur, kale ve istihkamlar yapan Şövalyeler, aynı zamanda buralarda Katedral, Kilise ve diğer yapıları da bırakmışlardır.²

Vatin, XV. yüzyılda Rodos'un nüfusunu ve nüfus yapısını incelerken, sayıları 5-600'ü geçmeyen şövalyelerin bütün gücü ellerinde bulundurduklarına işaret etmektedir (s. 27, 31). Bunlar da kendi aralarında burada ayrıntılarına girmeyeceğimiz çeşitli kategorilere ayrılıyorlardı. Şövalyelerin biri askeri, diğeri de evsahipliği (hospitalier=misafirperver) olmak üzere iki ana görevi vardı. Ancak Levant'la Batı dünyası arasındaki önemli yolların kavşak noktasında bulunan Rodos

¹ Şerafettin Turan, *Türkiye-İtalya İlişkileri I Selçuklulardan Bizans'ın Sona Erişine*, İstanbul, 1990, 143.

² Rene Grousset, *L'Empire du Levant*, Paris, 1949, 584-593.

Şövalyeleri, ticaretle de uğraşmaktan geri kalmıyorlardı (s. 27). Şövalyelerin savaşçı kadrosu ise herhalde 5.000'den aşağı değildi (s. 31). Adanın Ortodoks Rum halkı nüfusun çoğunluğunu oluşturuyor ve bu yerli halk genellikle tarım, ticaret ve duvarcılıkla uğraşiyor ve hattâ kaptanlık da yapıyordu. Sayıları XV. yüzyılda 3000 olarak tahmin edilen Latinler, genellikle deniz ticaretiyle uğraşiyor ve seyrek olarak da korsanlık yapıyorlardı (s. 31). Ada da aynı zamanda küçük bir Doğu Hıristiyan (Christiani Suriani) kolonisi de barınıyordu (s. 32). Fakat bu topluluğu oluşturan Hıristiyanların kimliği konusunda pek açık bilgilere rastlanmamaktadır. Öte yandan Rodos ve İstanköy'de birer Yahudi cemaatinin de bulunduğu anlaşılmaktadır. Bunlar tamamen ticaretle uğraşiyor ve esnafılık yapıyorlardı. Fakat Şövalyeler, Yahudilerin Türklere haber sızdırdıklarını varsayarak 1503 tarihinde bunların Rodos ve İstanköy'den sürülmesini öngören bir karar aldılar (s. 291, 297). Osmanlılar zamanında Rodos'ta bir Yahudi cemaatinin varlığını biliyoruz. Braudel'e göre XVI. yüzyılın sonlarına doğru Rodos'ta 500 Yahudi yaşıyordu.³ Rodos'un bu nüfus yapısını tamamlamak için burada Osmanlı ya da Memluk uyruklu Müslümanların bulunduğunu belirtmek gerekir. Genellikle ticaretle uğraşan bu küçük Müslüman topluluğu yanında sayıları oldukça kabarık tutsakların varlığı da bilinmektedir. Rodos'un fethinden hemen önce Müslüman tutsakların sayıları 3.000'i bulunuyordu. (s. 107). Vatın, diğer tarihçilerin de vardıkları sonuçları doğrularak Şövalyelerin adada "sosyal bir barış" sağladığını kabul etmektedir. Bunu da Şövalyelerin adada "feodal" bir yapı kurmamasıyla açıklamaktadır (s. 36-37).

Adanın ekonomik ve ticari durumu incelenirken öncelikle Rodos'un beslenme sorunu üzerinde durulmaktadır. Rodos, İstanköy ve diğer adalarda buğday üretimi yapılıyordu, fakat yeterli değildi. Adanın fethinden sonra düzenlenen kanunname⁴ tahıl üretiminden, bağ, bahçe ve bostanlardan söz edilmekte, ayrıca nohut, börülce, susam ve mercimek ekildiği anlaşılmaktadır. Arıcılığın gelişmiş olduğu ve tuz üretiminin yapıldığını yine Rodos Kanunnamesindeki ayrıntılardan öğreniyoruz. İpekböcekçiliği de gelişmişti. Adada, özellikle Massari köyünde şeker değirmenleri buluyordu. Sabunculuk ve dokumacılık da Rodos'un ekonomik yapısında belirli bir yer tutuyordu (s. 39). İncirli (Nissiros) adasında yetişen incir oldukça nitelikliydi. Fakat tarımsal üretim iç tüketim için yeterli değildi. Özellikle

3 Fernand Braudel, *La Méditerranée et le monde méditerranéen à l'époque de Philippe II*, Paris, 1966, II, 148.

4 Başbakanlık Osmanlı Arşivi, *Tapu-Tahrir*, no. 367; Hadiye Tuncer, *Osmanlı İmparatorluğunda Toprak Hukuku, Arazi Kanunları ve Kanun Açıklamaları*, Ankara, 1962, 356-357.

buğday gereksinimi dışardan sağlanıyordu. Adanın Osmanlılardan düzenli olarak buğday ve arpa ithal ettiği bilinmektedir. Yiyecek maddelerinin yanında Anadolu'dan geniş ölçüde ağaç da alınıyordu. Memluk Devleti'yle, Kıbrıs'la ve Venedik'le de geniş bir ticaret ağı kurulmuştu. Bu sonuncu ülkeden özellikle silâh sağlanıyordu (s. 48). Rodos'un pazarı oldukça canlı idi. Doğu ve Batı tüccarlarının bir buluşma yeri ödevini de görüyordu. Köle ticaretinin de bu canlılığı tamamlayan bir öge olduğu anlaşılmakla birlikte, bunun boyutlarını tam olarak ortaya koymak güçtür (s. 61). Ancak, bu açıdan Bodrum'daki Saint Pierre Şatosu'nun daha işlek olduğu anlaşılmaktadır (s.111). Sözüün kısası, Rodos halkının önemli bir kısmı ticaretle uğraşüyor ve bunun sonucu olarak Osmanlı İmparatorluğu ve Memluk Sultanlığı ile ilişkilerini sürdürüyordu. Başka bir deyimle bu ülkelerle ilişkileri devam ettirmek "hayati" bir önem taşıyordu (s. 159). Türklerin de bu ticarete önemli ölçüde katıldıkları ve hattâ kimi osmanlı tüccarlarının aileleriyle birlikte Rodos'a yerleştikleri görülmektedir (s. 183). Vatın'in Şövalyeler arşivinden elde ettiği bilgilere göre pek çok Türk tüccarına geçiş izni (*sauf conduit*) verilmiş bulunuyordu (s. 288).

2. Korsanlık

Vatın'in üzerinde durduğu temel konulardan biri de Doğu Akdeniz'deki korsanlıktır. Çünkü Rodos pazarını canlı ve etkin kılan etmenlerin başında korsanlık geliyordu (s. 60). Ancak korsanlık yalnız Rodos Şövalyelerini ilgilendiren bir olay değildi. Akdeniz'de korsanlık, Braudel'in deyimıyla "tarih kadar eskidi"⁵ ve bunun "yasaları, kuralları, yaşayan örfleri ve gelenekleri" vardı. Akdeniz dünyasının siyasal, ekonomik, askeri ve hattâ dinsel yapısında önemli rol oynayan korsanlığın Rodos Şövalyeleri açısından ayrı ve özel bir yeri de vardı. Şövalyeler tarafından sürekli olarak desteklenen korsanlık, kıyıların güvenliğinin sağlanmasında önemli bir rol oynuyor ve Rodos'ta canlı bir pazarın oluşmasına katkıda bulunuyordu (s. 79-129). Rodos, Katoliklerin, Doğudaki en önemli bir kalesi olduğundan Doğu Akdeniz'deki Hıristiyan korsanlar için bir toplanma, bir sığınma yeri ödevi görüyordu. Korsanlar anlaşmalara aykırı olarak bütün Batı Anadolu kıyılarını yağma etmekten geri kalmıyorlardı. Korsanlık, zaman zaman gerileyen ve kimi zaman da azgınlaşan bir süreç izlemektedir. Sözgelimi 1495 yılında Rodos çevresinde oldukça yaygın bir korsanlık hareketinin varlığı tesbit edilmiştir (s. 236).

5 Braudel, *Méditerranée*, II, 191.

Vatin'in eserinin sonuna eklediği Osmanlı arşiv belgelerinin verdikleri bilgiler, korsanlığın nasıl tehlikeli boyutlara ulaştığını göstermektedir. Nitekim bu belgelerde, "*harami kâfir kayıkları*"ndan söz edilmekte ve bunların içinde "*Rodos kâfirlerinin*" de yer aldığı üzerinde durulmaktadır. Bu etkinlikler oldukça olumsuz sonuçlar doğuruyordu. Nitekim 1519 tarihli bir belgeye göre (s. 466-471) "*Ağrıboz sancağına muta'allık hassa-i padişahda ne kadar iskele var ise mu'attal*" olmuştur. Memluk Sultanlığı da Rodos Şövalyelerinin desteklediği bu korsanlıktan büyük zarar görüyordu. Venedik ticaret gemileri de sık sık korsanların hedefi haline gelmekten kurtulamıyordu. Elbette Doğu Akdeniz'de Osmanlı hizmetinde bulunan korsanlar da vardı. Hattâ Korkut'un Antalya valiliği sırasında doğrudan doğruya ona bağlı bir korsan filosunun varlığı da bilinmektedir. (s. 309).

3. Cem olayı ve Osmanlı diplomasisi

Mesih Paşa'nın Rodos kuşatmasını kaldırmasından sonra Şövalyelerle Osmanlılar arasındaki ilişkilerin düzelme sürecine girdiği görülmektedir. Ancak beklenmedik bir olayın patlak vermesi, yani Cem'in tahtı ele geçirmek için II. Bayezit'e karşı ayaklanması, Anadolu'da başarılı olamayınca Avrupa'ya geçip İstanbul'a Rumeli'den saldırmak tasarısıyla Şövalyelere sığınması bu ilişkileri oldukça karmaşık bir duruma getirmiştir. Cem, Şövalyelerin elinde altın yumurtlayan bir tavuk haline gelmiş ve II. Bayezit'ten sürekli olarak para sızdırmanın da bir aracı olmuştur. Nitekim 4 Nisan 1483 tarihinde varılan anlaşmaya göre Cem'in muhafaza edilmesi karşılığında Şövalyelere yılda 40.000 altın ödenecekti (s. 178). Cem, Şövalyelerin elinde bir tutsak olarak kaldığı sürece Rodos'a karşı herhangi bir askeri harekât olasılığı da kalmamıştır. Vatin'in çalışmasında Cem olayı oldukça önemli bir yer tutmaktadır. Vatin, bu sorunu çözümlemek için çağdaş kaynaklar arasında önemli bir yer tutan *Vakıat-ı Sultan Cem* başta olmak üzere batı kaynaklarına da başvurmuş, ayrıca zamanının Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi'nde bulunan zengin malzemeden yararlanmış. Ancak bu konuda Şövalyelerin arşivinde bulunan belgelerin de kullanılması konunun incelenmesine önemli bir katkıda bulunmuştur. Cem olayının ayrıntılarına inilmesi bu dönemdeki Osmanlı diplomasisinin anlaşılmasına da yardımcı olmaktadır. Anlaşıldığına göre bu diplomasi çok geniş bir istihbarat örgütüne dayanıyor, mükemmel ve bir etkin bir şekilde işliyordu. Cem olayının yarattığı kaygı, sistemin daha da işlek bir hale gelmesini sağlamıştır. Vatin'den önce İ.H. Uzunçarşılı, İ.H. Ertaylan, Ş. Turan, S. Tansel, H.J. Kissling, F. Babinger, J. Lefort ve V.L. Ménage'ın yayınlamış olduğu belgeler de bu yargıyı doğrulamaktadır. Osmanlı Devleti bu konuda hizmetinde bulunan İtalyanlardan ve Rumlardan geniş ölçüde yararlanmış. Rodos'ta olduğu

gibi Avrupa'da da bir casusluk ağı kurulmuş, hattâ Üstad-ı Azam'ın (Grand Maître) en güvenilir adamlarının dahi elde edilmesi yoluna gidilmiştir (s. 381). Bu diplomatik etkinliklerde ve casusluk işlerinde ihtida etmiş olan Rumlar da oldukça önemli bir rol oynamışlardır. Bu bağlamda Osmanlı devletinin çok çeşitli organları, işleyişi üzerinde durulmakta ve bu diplomasinin kimi zaman da çelişkili yönleriyle oldukça karmaşık bir yapıya sahip olduğu vurgulanmaktadır.

4. Rodos'un zaptı ve sonuçları

Önemli bir bölümü Şövalyelerle Osmanlıların ilişkilerine ayrılmış olan eserde, Rodos'un fethi önemli bir yer tutmaktadır. Kısaca belirtmek gerekir ki Şövalyelerin Rodos, İstanköy ve çevredeki diğer adalarla Bodrum'daki egemenlikleri Osmanlı Devleti'nin varlığı ve geleceği için büyük bir tehlike oluşturuyordu. Hele bunların sık sık Türklere karşı bağlaşımlarda yer almaları ve geniş ölçüde korsanlığı desteklemeleri de ayrı bir sorundu. Bu yüzden ki 1479'da Venedik'le barış yapan Fatih, adaya Mesih Paşa komutasında bir donanma göndermişti. Kemalpaşazade'ye göre Fatih'in amacı, yol kesicilere ve şer ehline mekân olan bu adayı ele geçirerek buradaki fesadın kökünü kazıyordu.⁶ Ancak Fatih'in Memluk Sultanlığına karşı Mısır'la Anadolu yarımadası arasında son derece önemli olan stratejik bir noktayı ele geçirmeyi tasarladığını da gözden uzak tutmamak gerekir. Nitekim Memluk Sultanı, bu kuşatma sırasında Üstad-ı âzamı Türklere karşı destekleyeceğini vaat etmiş ve kendisine her türlü yardımı yapacağı konusunda güvence vermişti.⁷ Ancak Fatih'in ölümü, ada üzerindeki Osmanlı baskısının kalktığı anlamına geliyordu. Cem'in Rodos'a sığınmasıyla II. Bayezit adaya karşı oldukça dikkatli bir politika izlemek zorunda kalmıştı. Hattâ bu sığınma Osmanlı Devleti'yle Şövalyelerin ilişkilerinde yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur (s.181). Böylece adaya yönelik tehlike şimdilik savuşturulmuş görünüyordu. Kaldı ki Çukurova'daki Osmanlı-Memluk çatışması ve 1501'de Safevi Devleti'nin kuruluşunun yarattığı bunalım da Şövalyelere rahat bir nefes aldırılmıştır. Tahta geçtiği sırada Rodos'la olan anlaşmayı yenileyen Yavuz, 1520'de adayı kuşatmak için hazırlıklara başlamıştı (s. 285). Kaldı ki Yavuz'un Mısır seferi Memluklerde olduğu kadar Şövalyelerde de büyük tedirginlik yaratmıştı. Bu noktada Vatın, Şövalyelerin 1516 Ekiminde yeni Memluk Sultanı Tomanbay'a yardım için topçu ustaları göndermiş olabileceği üzerinde durmaktadır (s. 322). Memluk Sultanlığı'nın ortadan kaldırılması, Şövalyelerin Suriye-Mısır gibi iki büyük İslam ülkesinde

6 Kemal Paşazade (İbn Kemal), *Tevârih-i Âl-i Osman* (yay. Şerafettin Turan), VII. Defter, Ankara, 1957, 501.

7 Colin Imber, *The Ottoman Empire. 1300-1481*, 247.

sahip oldukları ekonomik ve askeri çıkarlarından yoksun kalmaları anlamına geliyordu (s. 328).

Rodos'un Doğu Akdeniz'deki ulaşımı tehdit etmesi, adanın XVI. yüzyıl başlarında daha büyük bir korsan yatağı haline gelmesi, buradaki Müslüman tutsakların son derece kötü koşullar içinde bulunmaları Kanuni'nin Şövalyelere karşı harekete geçmesinin ana nedenleri olarak görülmektedir. Saltanatının ilk yılında Belgrad'ı alarak Fatih'in bu kale önünde uğramış olduğu başarısızlığı silmiş olan Kanuni Sultan Süleyman, Rodos'a yönelmekte geç kalmadı. Ada son derecede iyi tahkim edilmişti. İstihkâmlar, kuleler onarılmış, uzun bir kuşatmayı göğüslereyebilmek için gereken malzeme ve yiyecek stoku yapılmıştı. Adanın düşmesi olasılığına karşı şehir halkının ne yapması gerektiği en ince ayrıntılarına kadar tesbit edilmişti. Üstad-ı âzam Villiers de L'Isle-Adam'ın komutasında yaklaşık 600'ü şövalye olmak üzere aşağı yukarı 16.000 savaşı buluyordu. 300 parça top ve önemli ölçüde barut bu güçlü savunma sistemini tamamlıyordu.

Adada bu kadar sağlam bir direnme gücünün bulunduğu bilincinde olan Osmanlılar oldukça büyük hazırlıklara giriştiler. 21 Mayıs 1522'de İstanbul'dan demir alan donanma herhalde 300 gemiden aşağı değildi ve bunların bir kısmı İstanbul'la Rodos arasındaki lojistik desteği sağlamakla görevliydi.⁸ Vatin'in yayınladığı Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi'nde bulunan bir belge (ek 23, s. 481-491) Serdar Mustafa Paşa'nın komutasındaki donanmaya yüklenen araç, geç ve mühimmat hakkında oldukça ayrıntılı bilgiler vermektedir. Donanma, Rodos'a doğru yelken alırken, padişahın başında bulunduğu ordu, karadan adaya en yakın bir liman olan Marmaris'e ulaşmıştı. Kuşatma 26 Haziran'da karaya yapılan çıkarmayla başlamış ve 21 Aralık 1522 tarihinde Şövalyelerin adayı teslim etmelerine kadar sürmüş, bu süre içinde çevredeki adalar da ele geçirilmiştir. Adanın teslim edilmesinden sonra Kanuni'nin üzerinde durduğu önemli bir konu, Cem'in artık Hıristiyanlığı kabul etmiş olan oğlu Murat'ın (*Cemoğlu adına olan kâfirin*) yakalanmasıydı. Nitekim uzun aramalardan sonra yakalanan Murat, iki oğlu ile birlikte katledilmiş, 2 kızı ve eşinin İstanbul'a gönderilmesi ferman buyurulmuştur (ek 25, s. 498-502).

Oniki adanın ele geçirilmesinden sonra Osmanlı Devleti, geleneksel sürgün yöntemini burada da uyguladı. Nitekim Tilos (İllegi) adası halkının bir kısmı İstanbul'a sürülmüştür. Batı Anadolu sancaklarından Rodos'a yerleştirilmek üzere

8 Ziver Bey, *Rodos Tarihi*, Rodos 1312, 140-141. Ziver Bey'e göre adaya çıkan Osmanlı kuvvetleri yüzbin kişiden, donanma üç yüzü harp, dört yüzü nakliye olmak üzere yedi yüz parçadan oluşuyordu.

bazı reayanın sürgün edilmesi için hükümler çıkarılmış, ancak öteden beri “avarız”dan muaf olan Ayasuluğ gibi kazalar kapsam dışı bırakılmıştır.⁹ Adaya daha sonra da sürgünlerin devam ettiğine şüphe yoktur. Bu açıdan Peçevi’deki bir kayıt dikkat çekicidir. Nitekim Halep’te “müfettiş-i emval” olarak görev yapan ve adı birçok yolsuzluklara karışan Halep kadısının camide dokuz adamı ile birlikte katledilmesi üzerine “*Haleb’in âyânından ve sükkânından nice kimesneler Rodos’a sürgün..*” edilmiştir.¹⁰

Rodos çevresindeki adalarla Bodrum’un Osmanlı yönetimi altına girmesi oldukça önemli sonuçlar doğurmuştur. Herşeyden önce Şövalyelerin Doğu Akdeniz’de iki yüzyıldan fazla süren egemenlikleri sona ermiş ve Osmanlı İmparatorluğunu tehdit eden bir engel ortadan kaldırılmıştır. Bu engelin ortadan kaldırılması, Osmanlıların Doğu Akdeniz’deki konumunu sağlamlaştırmasına ve diğer adaların da ele geçirilmesine (Kıbrıs, Sakız, Girit vb.) ortam hazırlamıştır. Vatin, Rodos’un el değiştirmesinin ekonomik yönden adanın uluslararası önemini yitirmesine yol açtığına işaret etmektedir. Kutsal yerlere giden Hıristiyan hacılar için bir konaklama yeri ödevi gören Rodos, fetihten sonra belirli bir süre için bu özelliğini yitirmiştir. Öte yandan, Mısır’ın fethi (1517) Rodos’un uluslararası ticari önemini azaltmıştı. İzmir’in daha XVI. yüzyılın ikinci yarısından başlayarak uluslararası ticaretin önemli bir merkezi haline gelmesi, belirli bir ölçüde Rodos’un bu işlevini yitirmesiyle açıklanabilir.

Kitabın III. Bölümünü oluşturan Ekler’de Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi’nde bulunan 31 belgenin çeviri yazısı, Fransızca çevirileri verilmiş, ayrıca her belgenin ayrıntılı bir çözümlemesi yapılarak bunların içeriğinin daha iyi anlaşılması sağlanmıştır. Bu belgelerin büyük bir kısmının tıpkı çekimleri de yine bu bölümde yer almaktadır. Bu belgelerden bazıları daha önce yayınlanmakla birlikte (İsmail Hikmet Ertaylan, İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Selahattin Tansel, Şerafettin Turan vb.) önemli bir bölümü Vatin tarafından açığa çıkarılmış ve değerlendirilmiştir. Yukarıda da belirttiğimiz gibi eser, çok geniş bir kaynakçaya ve özgün belgelere dayanılarak hazırlanmıştır. Bununla birlikte böyle kapsamlı bir araştırmada ihmal edilmemesi gereken bir iki kaynak ve incelemenin yer almamış olması dikkati çekmektedir. Cem’in öncelikle Avrupa’daki serüvenini anlatan *Vakıat-ı*

9 Zeki Ankan, “XIV-XVI. Yüzyıllarda Ayasuluğ”, *Belleten*, 209 (1990), 121-178.

10 Peçevi İbrahim, *Tarih*, İstanbul, 1283, I, 128.

Sultan Cem'den¹¹ başka Kanuni zamanında kaleme alınan bir başka eser daha vardır ki bu da yayınlanmıştır.¹² Bu sonuncudan yararlanılmadığı anlaşılmaktadır. Öte yandan Semavi Eyice'nin Sultan Cem'in portreleri konusunda yaptığı bir araştırma, hem zengin bir kaynakçaya dayanmakta, hem de Cem'e ait olduğu ileri sürülen resimlerin ayrıntılı bir değerlendirmesini yapmaktadır.¹³ Bu küçük ayrıntılar elbette Vatin'in büyük bir emek ürünü olan araştırmasına kesinlikle gölge düşürmemektedir.

- 11 Vatin, Cem olayı için iki önemli çağdaş kaynak olan *Vakıat*'ı ve Saint-Jean Şövalyeleri tarikatının sekreteri ve tarihçisi Guillaume Caoursin'in eserini yayına hazırladığını ve bunun basılmakta olduğunu belirtmektedir. Ancak Türk Tarih Kurumu'nun yayınları arasında henüz bu eser görülmektedir.
- 12 İsmail Hami Danişmend, "Gurbetname-i Sultan Cem", *Fatih ve İstanbul Dergisi*, 11/7-12 (1954), 211-271.
- 13 Semavi Eyice, "Sultan Cem'in Portreleri Hakkında", *Belleten*, 145 (1973), 1-49. Krş. René Boudard, "Le Sultan Zizim vu à travers les témoignages de quelques écrivains et artistes italiens de la Renaissance", *Turcica*, VII (1975), 135-156.

Zeki ARIKAN

Andreas RIEGER, *Die Seeaktivitäten der muslimischen Beutefahrer als Bestandteil der staatlichen Flotte während der osmanischen Expansion im Mittelmeer im 15. und 16. Jahrhundert*, Klaus Schwarz Verlag yayınlarından, Berlin 1994, XI + 548 S + 3 harita.

Osmanlı padişahları 'hâkânü'l-bahreyn' ünvanıyla anılmalarına rağmen Osmanlı denizciliği ve deniz tarihi konusunda şimdiye kadar yeterli sayıda araştırmaların yapılmamış olması büyük bir eksiklik olarak durmaktadır. Bu husus, günümüz için olduğu kadar, Osmanlılar zamanı için de geçerlidir ve ihmâlê uğramış konular arasında yer almaktadır.

Tarih boyunca kıyısında yer alan devletler tarafından siyasî, askerî ve ticarî olaylara ve gelişmelere sahne olan Akdeniz'deki deniz faaliyetlerini ortak bir coğrafya içinde incelemek günümüzde artık giderek önem kazanmıştır. Bunun ilk